

Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar

Doktori disszertáció

Dohi Gabriella

**Nők az újságírásban-lapkészítésben és szociális témák a
20. század első felének magyarországi nyilvánosságában**

DOI: 10.15476/ELTE.2024.256

Filozófiatudományi Doktori Iskola,
vezetője Prof. Dr. Ullmann Tamás DSc, egyetemi tanár

Film-, média- és kultúraelmélet doktori program,
vezetője Dr. Gelencsér Gábor PhD, egyetemi docens

A bizottság tagjai és tudományos fokozatuk:

Dr. Polyák Gábor PhD, egyetemi tanár, a bizottság elnöke

Dr. Sipos Balázs Áron, habilitált egyetemi docens, hivatalosan felkért bíráló

Dr. Acsády Judit, PhD, tudományos főmunkatárs/Társadalomtudományi Kutatóközpont,
hivatalosan felkért bíráló

Dr. Gelencsér Gábor, habilitált egyetemi docens, a bizottság tagja

Dr. Hermann Veronika, egyetemi adjunktus, a bizottság póttagja

Dr. B. Kádár Zsuzsanna, tudományos főmunkatárs, Wesley János Lelkészképző Főiskola
a bizottság póttagja

Dr. Óze Eszter, a bizottság titkára

Témavezető és tudományos fokozata: Dr. Hammer Ferenc PhD, habilitált egyetemi docens

Budapest, 2024

A disszertáció témája és vizsgálatának tárgya

Jelen disszertáció a XX. század első felének író és alkotó újságírók életútjain és munkáin, valamint a korabeli női lapok történetén keresztül elemzi a baloldali nőmozgalom magyarországi nyilvánosságban való megjelenését, világ- és társadalomképét, személyes történeteit.

A kutatás a századfordulótól a II. világháború végéig tartó időszakra összpontosul. Az ebben az időszakban folytonosan formálódó, átalakuló politikai nyilvánosság izgalmas, önmagában is összetett, mégis sokáig alulkutatott szelete volt a nőket érintő újságírás, illetve a nők megjelenése és pozíciója a magyar újságírásban. Az elmúlt évek során a magyarországi női nyilvánosság története és a női kommunikáció kutatása intenzívebbé vált, számos hiánypótló munka született. Ezúttal én azokra fókuszáltam, akikre idáig kevesebb fény esett: olyan marginalizált csoportokra, lapokra és szerzőkre, akik a baloldali nőmozgalmakhoz kapcsolódva egyfajta ellen nyilvánosságot, alternatív diszkurzív teret hoztak létre.

Az értekezésemben vizsgált időszak a magyarországi nőjogi küzdelmek szempontjából kulcsfontosságú. Az alávetett, kizsákmányolt, szegény és a patriarchátusból adódóan kiszolgáltatott nőket sokan, sokféleképpen akarták maguk mellé állítani és identitással felruházni ebben az időszakban: a kereszténység, a magyarság, a munkásság és a szociáldemokrácia mind olyan hívószavak voltak, amelyek egyfajta szolidaritási közösséget, sőt identitást kívántak nyújtani a nőknek.

Kutatásom történeti orientációjú interdiszciplináris media studies elemzés. A nőmozgalomhoz kapcsolódó, illetve szociális témák iránt nyitott, kirekesztett csoportoknak hangot adó újságírók életrajzának szoros olvasatával vizsgálom szocializációs mintáikat, értékelköteleződéseiket, társadalmi és politikai nézeteiket, egyéni aspirációikat; másrészt az általuk írt cikkek, szövegek, a szerkesztésükben megjelent újságok, korábban ilyen szempontból nem vizsgált primer források alapján rekonstruálom pozíciójukat a politikai-társadalmi nyilvánosságban zajló csaták mikro- és makroterében.

Elméleti keretezés

Módszertanát tekintve a doktori kutatás interdiszciplináris jellegű: leginkább a media studies keretrendszerébe illeszthető be, de a nőtörténeti hagyományokhoz és a történeti antropológiai kutatásokhoz is kapcsolódik.

Dolgozatomban újságírók életútját, cikkeket és lapokat elemzek, melynek során a media studies multidiszciplináris eszköztárával dolgozom: a sajtótörténeti, szociológiai, kulturális antropológiai, társadalom- és nőtörténeti megközelítés egyaránt része a vizsgálódásnak. Disszertációmban a fellelhető források széles spektrumát felhasználva konstruálom meg azt a diszkurzív teret, mely reményeim szerint lehetővé teszi a sajtótörténet és a media studies regiszterében korábban többnyire elszigetelten létező tudásterületek közötti párbeszéd feltételeinek megteremtését és e források új szempontok szerinti elemzését.

A magyar nőmozgalmak történetének már a korai fázisában megfigyelhető egy erős polarizálódás. A polgári-liberális és a munkás-szociáldemokrata nőmozgalom, ha szemben nem

is állt egymással, de együttműködésre kevésbé volt képes¹. Az általam vizsgált baloldali nőmozgalom így egyszerre állt ellentétben a fennálló, általuk elsősorban osztályalapúnak, másodsorban patriarchálisnak érzékelt társadalmi renddel, valamint a polgári feminista² áramlatokkal. Ezekkel szemben és utóbbiakkal vitázva igyekezett mozgósítani és megteremteni a maga ellen nyilvánosságát.

Az újságírói professzió hagyományos modellje kizárja a nyilvánosság bizonyos szeleteit, elsősorban a szociális mozgalmakhoz kötődő sajtót, ahol egyfelől mozgalmár-újságírók, másfelől olvasó-újságírók/újságíró olvasók tevékenykedtek. Disszertáciomban a szociális kérdéssel foglalkozó sajtón keresztül bemutatom a különféle újságíró-típusokat: a profi riportert (Antal Gézané), az agitátor-mozgalmárt (Gárdos Mariska), a zszurnalisztafeleségből és technikai kisegítőből lett szerzőt (Aranyossi Magda) és a szegényparaszti levelező olvasót (Túri Istvánné Cseh Viktória).

Az általam vizsgált mozgalmi kiadványok (social movement periodical)³, mint a *Nőmunkás* és a különböző típusokat megjelenítő nőmozgalmi aktorok a habermasi⁴ társadalmi nyilvánosság tereiben, ha nem is feltétlenül tudatosan, új, alternatív, árnyéknyilvánosságokat képeztek.

Ezen új diszkurzív terek megjelenésének folyamatát Nancy Fraser⁵ a habermasi társadalmi nyilvánosság fogalmából kiindulva úgy értelmezi, hogy a domináns társadalmi csoportok által megjelenített (és nekik szóló) sajtó világában megjelennek a korábban magukat a társadalmi nyilvánosság számára artikulálni nem képes társadalmi csoportok. Az ő alternatív nyilvánosságuk egyfajta ellen nyilvánossággént is értelmezhető, melyben a korábbi identitásokat és értékrendeket felforgató, azok megváltoztatására törekvő diskurzusok jöhetnek létre, amelyek újfajta igényeket, érdekeket és szükségleteket fogalmaznak meg.

Módszerek és források

A magyarországi nőmozgalmakon belül a baloldali szféra csekély mértékben feldolgozott, az elérhető szekunder források jelentős része a pártállami emlékezeti kisajátításra és gyakorlatra tekintettel csak kritikusan értelmezhető.

A korabeli források ugyan bőségesebbek, de a forrásanyag töredezett. Ennek számos oka van: a disszertáció tárgyát képező szervezetek, orgánusok és szerzők nem tartoztak a főáramú nyilvánosság centrumába, voltak, akikkel szemben rendszeresek voltak a politikai retorziók, de

¹ Zimmermann, Susan: Hogyan lettek feministák? Eszmélet folyóirat, 8.évf. 32. sz. 1996. tél. Online elérés: https://www.eszmelet.hu/susan_zimmermann-hogyan-lettek-feministak/. Utolsó letöltés: 2024.02.26

² Acsády Judit: „Tisztelt Nagysád!” Társadalmi kapcsolatok és nyomtatott periodikák jelentősége a magyar feminista mozgalomban a századelőn A Nő című folyóirat szerkesztői levelezése nyomán. Per AsPerA Ad Astra VII. évf., 2020/2. sz., 9-30. Online elérés:

https://epa.oszk.hu/02600/02696/00013/pdf/EPA02696_per_aspera_2020_2_009-030.pdf. Utolsó letöltés: 2024.07.22. <https://doi.org/10.15170/PAAA.2020.07.02.01>

³ DiCenzo, Maria, Delap, Lucy, Ryan, Leila: Feminist Media History: Suffrage, Periodicals and the Public Sphere. Palgrave MacMillan, UK, 2011. 22-27., 42-59. <https://doi.org/10.1057/9780230299078>

⁴ Habermas, Jürgen: A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása. Vizsgálódások a polgári társadalom egy kategóriájával kapcsolatban. Századvég, Gondolat, Budapest, 1993.

⁵ Fraser, Nancy: Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy. In: Social Text, 1990. 25/26 szám, 56-80. Duke University Press. Online elérés: <https://www.jstor.org/stable/466240>. Utolsó letöltés: 2024.08.04. <https://doi.org/10.2307/466240>

más baloldali újságíróknak is jellemző a korban az elszigeteltség. Részben a szakmán belüli többszörösen hátrányos helyzetük miatt, de ehhez hozzájárult az is, hogy az első világháborút és a Tanácsköztársaság bukását követően többen emigrációba kényszerültek, és szétszóródtak nemcsak Európában, de sokan a Szovjetunióban, vagy a tengerentúlon próbáltak szerencsét.

A női sajtótermékek és a női újságírók száma ugyan a századforduló után lassan nőtt, de a magyarországi sajtónyilvánosságban a nők összességében az egész korszakban alulreprezentáltak. A statisztikai adatok alapján a főfoglalkozású újságírók száma folyamatos növekedés mellett a harmincas évek elején is csak 25, és a Sajtókamara létrejötte után a 726 hivatásos újságíró között 1940-ben is csupán 16 nő van.

Papp Barbara és Sipos Balázs⁶ 45 női lapot sorolnak fel a korszakban, ezeket jellegük szerint a társadalmi, hitbuzgalmi, divat, szépirodalmi, művészeti, társasági, háztartási, kozmetikai, nőmozgalmi, vallási és vallásos, színházi, egyesületi, ifjúsági, ismeretterjesztő, érdekvédelmi, tudományos, kulturális, tudományos, kézimunka és politikai kategóriákba sorolták. Kádár Judit szerint⁷ a „nőkkel szemben támasztott elvárásokat – a foglalkozási struktúrában betöltött szerepüket, erkölcsi nézeteiket, viselkedésüket szabályozó normákat – a nőolvasóknak szánt lapok” jelenítették meg a legsokrétűbben.

Disszertációmban többféle forrásból, kvantitatív és kvalitatív módszerekkel vizsgálok a nők jelenlétét, foglalkozási hierarchián belüli státuszát és alkotom meg újságírói szerep tipológiájukat. A Budapesti Újságírók Egyesülete 1905-től az I. világháború éveig megjelenő almanachját vizsgáltam abból a szempontból, hogy mennyire és mely műfajokban, milyen tematikával jelennek meg - csekély számban - női szerzők.

A kvantitatív adatok mellett kiemelt figyelmet fordítok Tábori Kornél⁸ 1912-es almanachban megjelent írására, melyben megállapítja, hogy nemzetközi viszonylatban is kevés Magyarországon a női hírlapíró. A Tábori felkérésre érkezett önéletrészletekben és más forrásokban fellelhető információk alapján megvizsgáltam, hogy miként jelentek meg az újságírók a szakmában és a szakmai diskurzusban, hogyan észlelte őket környezetük; az újságírókat pedig aszerint tipologizáltam, hogy milyen műfajban alkottak, írásaik milyen gyakorisággal jelentek meg, illetve mi volt a szerkesztőségen belüli státuszuk. Kísérletet tettem az újságírásra vonatkozó motivációjuk alapján történő kategorizációjukra is.

A női újságírók arányának Horthy-rendszer alatti változásait átfogóbban az 1935 és 1941 közötti sajtóalmanachokból és az Sajtókamara nyilvántartásaiból volt alkalmam megvizsgálni, és készítettem el ezek alapján a korszak női újságíróinak részletes adatbázisát. Ez reményeim szerint további mélyfűrészek alapja lehet még akkor is, ha a korabeli nyilvántartás korántsem teljes körű: abból ismert szerzők és éppen a nőmozgalmi újságírás meghatározó alakjai is hiányoznak, nem véletlenül.

Disszertációmban különös figyelmet fordítok a nőmozgalmi lapokra. Tágabb kutatási területemen a két meghatározó lap a korszakban *A Nő* és *a Társadalom*, valamint a *Nőmunkás*.

⁶ Papp Barbara, Sipos Balázs: *Modern, diplomás nő a Horthy-korban*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2017.

⁷ Kádár Judit: "Otthonod az uradé". Három 20. századi magyar képes hetilap nőképe. Médiakutató 2002. tél. Online elérés: http://epa.oszk.hu/03000/03056/cikk/2002_04_tel/07_otthonod_az_urade/. Utolsó letöltés: 2024.01.23.

⁸ Tábori Kornél: *Női írók és zsurnaliszták*. Budapest Újságírók Egyesülete Almanachja 1912. Kozma. 39.

A magyarországi nőmozgalmak szociáldemokrata ágának sajtótörténeti vonatkozásai nyomán elsősorban az utóbbit vizsgálva tárom fel, bemutatva a lap működését, tematizációját és nőideálját. A szociáldemokrata nőmozgalom réteglapjaként, a *Népszava* melléklapjaként kiadott *Nőmunkás* kéthetente megjelenő lapként 1905-ben indult, és megszakításokkal 1949-ig működött. Alapítója Gárdos Mariska, a munkásnőmozgalom⁹ egyik vezetője volt, a lap alapvető célja a nők toborzása és integrációja volt a szocialista nőmozgalomba.

Elemzésemben különös figyelmet fordítok a lapban megjelenő rendszeres gyakorlati tanácsokra, ami háztartási és szépségápolási praktikákban nyilvánult meg. A vizsgálat során az ideológia és a gyakorlat ellentmondásaira világítok rá.

Ezt követően négy női újságíró életrajzát rekonstruálok és elemzem primer és szekunder források alapján. Olyan női szerzők életútját választottam elemzésem tárgyául, akik különböző háttérrel és motivációval rendelkeztek, egyfajta újságírói, szerzői típusokat leképezve. Gárdos Mariska¹⁰ munkáscsaládból származó, baloldali mozgalmár, Aranyossi Magda polgári családból származik, de szintén a baloldaliság határozta meg életútját, Túri Istvánné Cseh Viktória földművesasszony, akit a környezete megsegítése és megörökítése vezérelt, Antal Gézáné pedig polgári származású, akit a tettvágy motivált.

Kutatásomban álláspontjuk szerint elemzem, hogyan viszonyulnak bizonyos nőket érintő témákhoz (anyaság, munka, tanulás, háztartás, társadalmi szerepvállalás, gyerekevelés, prostitúció, szexualitás, házasság), vizsgálom továbbá e szerzők elismertségét, valamint az általuk érintett témák megítélését és írásaik hatását más korabeli sajtómegjelenések tükrében is. Ezek a témák a nők választójoga, a törvénytelen gyermekek helyzetének legalizálása, az alacsonyabb bérek ellen való fellépés, szexuális egyenlőség, családon belüli munkamegosztás, vallási feszültségek, illetve bizonyos szakmákból való kirekesztés.

Ahhoz, hogy megállapítsam az újságíróknak megszólalási pozícióit, az újságcikkekben megnyilvánuló állásfoglalásaikat és a mögötte húzódó implicit motivációikat, az írásaikon túl az életútjuk során formálódó saját identitáskompozíciójukra is kíváncsi voltam. Az elemzés során megkíséreltem megállapítani, hogy milyen viszonyrendszerbe illeszkednek a női újságírók attitűdjei, életúti döntései, írásaik üzenetei, egyúttal kitértem arra a nőtörténeti szempontból általános érvényű problémára, hogy a házasságkötés, gyermekvállalás és a társadalom által elvárt anyaszerep mennyire volt az esetükben összeegyeztethető a foglalkozási és a nyilvánosságban képviselt szerepeikkel.

A disszertáció tagolása és tézisei

A disszertációban vizsgált problémakört röviden felvázoló bevezetést követő 2. fejezet az elméleti kontextust mutatja be, valamint a kutatásom szempontjából meghatározó módszertani szempontokat veszi sorra. Ennek során elsősorban a habermasi nyilvánosságtörténeti keretben bontom ki a nőmozgalmi periodikák szempontjából releváns árnyéknyilvánosság és alternatív diskurzusterek fogalmait, és jelölöm ki a magyarországi nőmozgalmi újságírás lehetséges diskurzustörténeti helyét.

⁹ Kaba Eszter: „...nagyjából és általánosan harcoltunk mindenért” Munkásnőegylet a századforduló Magyarországon. Múltunk - politikátörténeti folyóirat, 2008/2. 8-18. Online elérés: https://epa.oszk.hu/00900/00995/00014/pdf/Multunk_EPA00995_kabae08-2.pdf. Utolsó letöltés: 2021.03.21.

¹⁰ Gárdos Mariska: Százarcú élet. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1975.

Ezt követően a hazai média- és sajtótörténeti kutatási paradigmák között helyezem el azt a társadalom- és nőtörténetileg orientált interdiszciplináris megközelítést, amit jelen disszertáció is képviselni igyekszik, majd bemutatom fő forrásaimat, kitérve bizonyos módszertani megfontolásokra, melyeket a kutatásom számára is nélkülözhetetlen forrástípust képviselő személyesebb műfajok (napló, levél, visszaemlékezés)¹¹ elemzése szükségessé tesz.

A 3. fejezet a kutatási téma társadalomtörténeti, nőtörténeti és sajtótörténeti kontextusát mutatja be, kitérve a magyarországi nőmozgalmi előzményekre, a baloldali-szociális hangsúlyú sajtó pozícióira és a „női lapok” típusaira a korszakban. A nők társadalmi szereprendszereinek társadalomtörténeti változásain túl némi művelődéstörténeti kitekintéssel vizsgálom a női újságírók megjelenését a magyar sajtóviszonyok között. Ennek során kitérek a professzionalizáció és a részleges női emancipáció egyes technológiatörténeti vonatkozásaira, melyek a női szerzők egy részének karrierútját is meghatározta: az írógép - gépírás - újságírás közötti átmeneteket, melyhez egy korabeli nőmozgalmi fikciós irodalom, Garai Jánosnak a *Nőmunkás* mellékleteként megjelent *Taxilányok*¹² című kisregényének elemzését is használom.

A 4. fejezet az újságírónőkre vonatkozó korabeli statisztikai adatokat tárja fel és elemzi. Részletesen vizsgálom a Magyar Újságírók Egyesülete tagságában a női újságírók arányát, melyhez az 1935 és 1941 között megjelenő sajtóévkönyvet használtam. Eredményeim szerint ezekben az években a nők aránya 1,9-ről 4,7 százalékra nőtt a tagok között, részben a törvényi kötelezettség szigorítása miatt; ennek eredményeként az újságírói főosztálynak 1747 tagjából 83 nő volt 1941-ben. A magyarországi kamara összlétszáma 2538 fő volt, ebből 125-en voltak nők. Az alacsonyabb presztízsű foglalkozási kategóriák felé haladva a nők aránya növekszik, a magasabb újságírói pozíciókban pedig kevesebb nő van jelen.

A sajtóévkönyv alapján létrehoztam a tagként nyilvántartott női újságírók név szerinti listáját újságírói szakosztályok szerint, feltüntetve az újságírók orgánumát, és, ha rendelkezésre állt, egyéb adataikat. Ugyancsak tételes listát készítettem a korszak női lapjairól, azokat a lapokat sorolva a női lap kategóriába, amelyek (a) címükben is a női olvasóközönséget célozzák meg; (b) az általános korabeli felfogás szerint női életfeladatokat tematizálnak; (c) illetve amelyek témája alapvetően a szépségápolás és/vagy a divat.

A harmincas évek női sajtóviszonyait összevettem az első világháború előtti időszakokkal, melyhez az 1905-től az I. világháború éveig megjelenő sajtóalmanachot elemeztem, vizsgálva a női szerzők megjelenéseit, valamint a sajtón belüli szakmai diskurzus lenyomatait a női újságírásról, női újságírókról. Ehhez fontos kiindulópontot jelentett Tábori Kornél történeti esszéje és a felkért újságírónők rövid önéletrajzai, és a szubjektív visszaemlékezések. Az önéletrajzok és más forrásokban fellelhető információk alapján a századelő újságíróit több szempont szerint (műfaj, gyakoriság, státusz, motiváció) tipologizáltam.

Az 5. fejezet a nőmozgalmi újságírás legfontosabb orgánumát, a *Nőmunkást* elemzi. Míg a lap kezdeti időszakát a radikális mozgalmi hangvétel határozta meg, addig az első világháború után feldúsultak a gyakorlati tanácsok, a háztartással kapcsolatos írások, a második világháborút

¹¹ Sipos Balázs: Személyes források és a történelmi tapasztalat elbeszélése. Egyének és közösségeik Magyarországon. 1848-1948. Napvilág kiadó, Budapest, 2022.

¹² Garai János: *Taxilányok. Nőmunkás regények.* Világosság, Budapest, 1938.

követő időszakot pedig a szocialista szellemű optimizmus uralta. A részletesebb elemzésben a harmincas évek lapszámjai jelennek meg főként.

A lap célkitűzéseit és a lapszámokat elemezve karakteres szerkesztési elveket azonosítottam, melyeket négy, egymást átfedő kategóriába soroltam: (1) általános cél a munkásnők szocialista mozgalomba való beszerzése és az ideológiai közvetítés; (2) identitáslakító törekvés, az érzelmi alapon szerveződő nőközösség megteremtésére irányuló kísérletek; (3) a lapban megjelentetett írások egy része olyan irányvonalat képvisel, amely az ideológiákat és elméleteket hétköznapi szintre deriválja; (4) és ez alapján konkrét feladatokkal látja el a nőket, elsősorban a szocialista mozgalomban való bevonásba, másodsorban a nőmozgalom építésére, miközben csak mellékszálként jelenik meg a nők egyéni szinten való érvényesülése.

A disszertáció 6. fejezete négy újságíróként (is) megjelenő nő életútját rekonstruálja és elemzi az alapján, hogy e különböző háttérű és szerzői típusokat megtestesítő aktorok hogyan viszonyulnak egyes, a nőmozgalomban potenciálisan hangsúlyosan megjelenő témákhoz (anyaság, munka, tanulás, háztartás, társadalmi szerepvállalás, gyerekevelés, prostitúció, szexualitás, házasság) és társadalmi problémákhoz (női választójog, törvénytelen gyermekek helyzete, bérharc, szexuális egyenlőség, családon belüli munkamegosztás, vallás, szakmai kirekesztettség), elhelyezve őket a tágabb diszkurzív mezőben. Ugyancsak vizsgálom alanyaim megszólalási pozícióit, írásaikból kiolvasható implicit motivációit, megjelenő identitásszeleteiket, és különféle - nem ritkán konfliktusba kerülő - szerepeik megjelenítését és összeütközését.

A *Nőmunkás* alapítójával, az érzelmes, tömegekre ható agitációs beszédeiről is elhíresült, mozgalmár politikusként ismert Gárdos Mariskával szerzőként is külön foglalkozik a kutatásom. Cikkei egyaránt megjelentek a *Népszavában*, szaklapokban, szakszervezeti sajtótermékekben és a szociáldemokrata párt egyéb kiadványaiban.

Nőmozgalmi pozícióját jelzi, hogy Gárdos a nők választójogának követelését elhibázottnak, időszerűtlennek és nevetségesnek tartotta. Ennek ellenére úgy vélte, hogy az emberiséget megváltó mozgalmak nem járhatnak együtt a nemek elkülönülésével, vagyis nem korlátozódhatnak pusztán a férfiak részvételére. A nők elnyomásának gyökerét ugyanakkor gazdasági természetűnek vélte, a megoldást pedig a szocializmusra épülő gazdasági és társadalmi átalakulásban látta. Ehhez az út Gárdos szerint az önművelésen át vezet, épp ezért tulajdonított kiemelt jelentőséget saját újságírói munkásságának és szuggesztív előadásainak. A nők magánéletét tekintve is határozott nézetei voltak: a szabad szerelmet hirdette, és álságosnak tartotta a kiszolgáltatottak erkölcsi számonkérését. Fontosnak vélte a törvénytelen gyermekek helyzetének rendezését, és felhívta a figyelmet a cselédek és munkásnők ellen elkövetett szexuális zaklatásokra is.

Szintén önálló alfejezetet szenteltem Aranyossi Magdának¹³, akinek a munkásságát Gárdos Mariskához hasonlóan a baloldaliság határozta meg. Az ő alakja azt a jelenséget is szemlélteti, hogy a magyar nők sajtóba kerülésekor gyakran megfigyelhető egyfajta családi-párkapcsolati rekrutáció, jellemzően a férj vagy az apa szerepének fontossága, hiszen férjének, a *Világ* újságírójaként dolgozó Aranyossi Pálnak kulcsszerepe volt pályafutása elindulásában, az újságírófeleségekkel való megismerkedése pedig nagyban kihatott a munkásságában megjelenő nőképre. Újságíró pályára lépése technikai oldalról történt, mivel miután a Tanácsköztársaság

¹³ Aranyossi Magda: Rendszertelen önéletrajz. Kossuth Kiadó, 1978.

bukását követően párizsi emigrációba kényszerültek a magyar nyelvű lapok kiszédését problémásan oldották meg. Ezért Aranyossi kitanulta a szakmát, és szintén férje sarkallta szövegírásra azzal, hogy maga helyett kérte meg cikkek megírására, amit Aranyossi nem papíron fogalmazott meg, hanem közvetlenül a szedőgépben szedte ki.

Az értekezésem fókuszában álló tematikus nőjogi kérdések közül Aranyossi Magda az abortusz tematizálása iránt volt elközeleztet. A baloldali nőmozgalmakhoz csatlakozva ő is elutasította a polgári feminizmust, mint „a nők önmagában való egyenjogúságát” elérni kívánó mozgalmat.

Kutatásom harmadik, meghatározó újságíró alakja a szintén polgári, zsidó családból származó Antal Gézáné¹⁴ volt, akinek az életútján keresztül, a fényképszerű szöveges riportjai kapcsán a korabeli tényfeltáró írások sajátosságai is új irányból világíthatók meg. Antal Gézáné írásai többek között az *Esti Újságban*, a *Divat Újságban*, a *Világban*, valamint *A Nő és Társadalom* folyóiratban jelentek meg. Különösen a *Világba* írt riportjainak módszere hozott újítást: a korban egyre divatosabbá váló résztvevő-megfigyelő pozícióba helyezkedve a társadalom marginalizált rétegeinek élethelyzetét szokatlan érzékenységgel, ugyanakkor az erkölcsi ítélezést mellőzve tárta fel.

Ami disszertációm tematikus kulcskérdéseit illeti, Antal Gézáné műveiben szembetűnő a gyermekprostitúció, mint mellbevágó természetességgel kezelt, gyakran visszatérő téma. Erről a szerzőnő kézenfekvő, ám mégis előremutató megállapítást tett, miszerint a prostitúciót azok okozzák, akik prostituálnak. A férfiak felelősségét firtatta a cselédek kilátástalan helyzete kapcsán is, sejtetve, hogy annak a sorozatos szexuális zaklatások is okai lehetnek. Nőkről szóló történeteiben ugyancsak megjelent a saját testük és jövőjük feletti önrendelkezés igénye, sőt, az önálló, gyermekét eltartani képes nő típusa is.

Értekezésem negyedik elemzett szerzője Túri Istvánné Cseh Viktória¹⁵. Újságírósága különutas, hiszen földművesasszonyként a környezete megsegítése és megörökítése vezérelte a munkásságában. Témáit úgy szerezte, hogy az első világháború kitörésekor a falubeli írástudatlan nők hozzá fordultak segítségért, hogy a férjeik frontról érkező leveleit felolvassa nekik és a válaszaikat megírja. Írásai a *Népszavában* és a *Nőmunkásban* jelentek meg, majd önéletírása a *Nőmunkás* kisregénysorozatában is megjelent.

Túri Istvánné a munkásmozgalommal a férjén keresztül került kapcsolatba, a mozgalmi tevékenysége kiszélesedéséhez azonban el kellett távolodnia az erős vallásosságától. A nőjogi mozgalmaktól meglehetősen távol maradó paraszti társadalom földműves asszonyai és a cselédek felé igyekezett közvetíteni a nőmozgalmi kérdéseket, miközben saját magára is többes teherként nehezedett a gazdálkodás, a háztartás vezetése és a mozgalmi munka. A feloldhatatlan szerepkonfliktus és politikai retorziók miatt végül személyesen is az elhallgatás kényszerű stratégiáját választotta.

A disszertáció 7., összegző fejezete a következtetések levonásán túl a további kutatási irányok felé és a korabeli nőmozgalom szereplőinek kulturális emlékezetbe való beemelésének lehetőségei felé nyit kaput.

¹⁴ Antal Gézáné: Tul a palotákon. Pesti riport. Dick Manó Nyomdája, Budapest, 1913.

¹⁵ Túriné Cseh Viktória, Keskenyné Kovács Veron: Csongrádi szegényasszonyok. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1967.

A téziszüzethez kapcsolódó irodalom

A Budapesti Újságírók Egyesülete 1909-ik évi Almanachja. Szerk: Szerdahelyi Sándor. Kiadja a Budapesti Újságírók Egyesülete.

A Budapesti Újságírók Egyesülete 1910-ik évi Almanachja. Szerk: Szerdahelyi Sándor. Kiadja a Budapesti Újságírók Egyesülete.

A Budapesti Újságírók Egyesülete 1912-ik évi Almanachja. Szerk: Szerdahelyi Sándor. Kiadja a Budapesti Újságírók Egyesülete.

A Magyar Sajtó Évkönyve 1935. Szerk. Dr. Sziklay János, Szász Menyhért. Hungária Lloyd Lapkiadó Vállalat Rt. Budapest, 1935.

A Magyar Sajtó Évkönyve 1936. Szerk.: Dr. Sziklay János, Szász Menyhért. Hungária Lloyd Lapkiadó Vállalat Rt., Budapest, 1936.

A Magyar Sajtó Évkönyve 1937. Szerk.: Dr. Sziklay János, Szász Menyhért. Hungária Lloyd Lapkiadó Vállalat Rt., Budapest, 1937.

A Magyar Sajtó Évkönyve 1938. Szerk.: Dr. Sziklay János, Szász Menyhért. Hungária Lloyd Lapkiadó Vállalat Rt., Budapest, 1938.

A Magyar Sajtó Évkönyve 1939. Szerk.: Dr. Sziklay János. Hungária Lloyd Lapkiadó Vállalat Rt., Budapest, 1939.

A Magyar Sajtó Évkönyve 1941. Szerk.: Dr. Sziklay János. Hungária Lloyd Lapkiadó Vállalat Rt., Budapest, 1941.

Acsády Judit: „Tisztelt Nagysád!” Társadalmi kapcsolatok és nyomtatott periodikák jelentősége a magyar feminista mozgalomban a századelőn A Nő című folyóirat szerkesztői levelezése nyomán. Per AsPerA Ad Astra VII. évf., 2020/2. sz., 9-30. Online elérés: https://epa.oszk.hu/02600/02696/00013/pdf/EPA02696_per_aspera_2020_2_009-030.pdf. Utolsó letöltés: 2024.07.22. <https://doi.org/10.15170/PAAA.2020.07.02.01>

Antal Gézáné: Tul a palotákon. Pesti riport. Dick Manó Nyomdája, Budapest, 1913.

Aranyossi Magda: Rendszertelen önéletrajz. Kossuth Kiadó, 1978.

DiCenzo, Maria, Delap, Lucy, Ryan, Leila: Feminist Media History: Suffrage, Periodicals and the Public Sphere. Palgrave MacMillan, UK, 2011. 22-27., 42-59. <https://doi.org/10.1057/9780230299078>

Fraser, Nancy: Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy. In: Social Text, 1990. 25/26 szám, 56-80. Duke University Press. Online elérés: <https://www.jstor.org/stable/466240>. Utolsó letöltést: 2024.08.04. <https://doi.org/10.2307/466240>

Garai János: Taxilányok. Nőmunkás regények. Világosság, Budapest, 1938.

Gárdos Mariska: Százarcú élet. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1975.

Habermas, Jürgen: A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása. Vizsgálódások a polgári társadalom egy kategóriájával kapcsolatban. Századvég, Gondolat, Budapest, 1993.

Kaba Eszter: „...nagyjából és általánosan harcoltunk mindenért” Munkásnőegylet a századforduló Magyarországon. Múltunk - politikatörténeti folyóirat, 2008/2. 8-18. Online elérés: https://epa.oszk.hu/00900/00995/00014/pdf/Multunk_EPA00995_kabae08-2.pdf. Utolsó letöltés: 2021.03.21.

Kádár Judit: "Otthonod az uradé". Három 20. századi magyar képes hetilap nőképe. Médiakutató 2002. tél. Online elérés: http://epa.oszk.hu/03000/03056/cikk/2002_04_tel/07_otthonod_az_urade/. Utolsó letöltés: 2024.01.23.

Papp Barbara, Sipos Balázs: Modern, diplomás nő a Horthy-korban. Napvilág Kiadó, Budapest, 2017.

Sipos Balázs: Személyes források és a történelmi tapasztalat elbeszélése. Egyének és közösségeik Magyarországon. 1848-1948. Napvilág kiadó, Budapest, 2022.

Tábori Kornél: Női írók és zurnaliszták. Budapest Újságírók Egyesülete Almanachja 1912. Kozma. 39.

Túriné Cseh Viktória, Keskenyné Kovács Veron: Csongrádi szegényasszonyok. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1967.

Zimmermann, Susan: Hogyan lettek feministák? Eszmélet folyóirat, 8.évf. 32. sz. 1996. tél. Online elérés: https://www.eszmelet.hu/susan_zimmermann-hogyan-lettek-feministak/. Utolsó letöltés: 2024.02.26